

8. Канторович В. Заметки писателя о современном очерке. – М.: Сов. писатель, 1973. – 541 с.
9. Киселёв Н.Н. Комедии М.Булгакова “Зойкина квартира” и “Багровый остров” // Проблемы метода и жанра: Труды / Томский гос. ун-т. – Томск, 1974. – Т.252. – Вып.2. – С. 73-88.
10. Кольцов М. Писатель в газете. – М.: Сов. писатель, 1961. – 139 с.
11. Николаев Д.П. Смех – оружие сатиры. – М.: Искусство, 1962. – 222 с.
12. Озеров Л. Максимилиан Волошин, увиденный его современниками // Воспоминания о Максимилиане Волошине: Сборник. – М.: Сов. писатель, 1990. – С. 5-26.
13. Осипов И. Раскрывать целые миры // Литературная газета. – 1973. – №12. – С. 6.
14. Шагинян М. По дорогам пятилетки: Очерки. – М.: Профиздат, 1948. – 504 с.

Анотація. У статті автор фокусує увагу на характеристиці понять соціально-історичний час, хронотоп, композиція як складових поетики жанру нариса, спираючись на матеріал циклу “Подорож Кримом” М.О.Булгакова. Досліджується вияв і відображення у нарисах письменника об’єктивної сутності історичного процесу через поєднання різних часових планів. Головним у дослідженні є вивчення часо-простору булгаковських нарисів як об’єкту естетичної поетизації в результаті художнього пізнання світу і як категорії, що визначає специфіку жанру.

Ключові слова: М.П.Булгаков, “мала” проза, жанр, нарис, простір, час, хронотоп.

Summary. The purpose of the article is to analyse the role of social and historical time, chronotop and composition as categories in genre organization in Bulgakov’s “Travelling to Crimea”.

Key words: M.O. Bulgakov, “short prose”, genre, essey, spase, time, chronotop.

УДК 811.161.2’367:821.161.2-1Д1/7.08

Ладиняк Н. Б.

СИНТАКСИС ПОЕТИЧНОГО МОВЛЕННЯ М. ДРАЙ-ХМАРИ

Проблема дослідження творчості М. Драй-Хмари, а саме його внесок у розвиток української літератури та української літературної мови, сьогодні є актуальною. На особливості мови творів цього письменника звертали увагу ще найперші дослідники його доробку (Юрій Шевельов [7] та ін.). Втім, подальші дослідження його творчості зосередилися переважно на літературознавчих та філософських її аспектах: тут можна згадати роботи І. Дзюби, В. Зварич, В. Іванисенко, І. Мунтян, І. Родіонової, О. Томчук та ін. Окремого ґрунтовного дослідження мови творів цього письменника сьогодні ще немає. Аналіз його лексики знаходимо у працях про естетику слова в українській поезії 10–30 рр. ХХ ст. Л. Ставицької [5], про поетичну мову неокласиків А. Калетник [1], М. Кудряшової [2]. Синтаксис М. Драй-Хмари як складова його поетичного ідіостилу дотепер перебував поза увагою дослідників творчості цього автора.

Мета нашого дослідження – визначити особливості синтаксису поетичного мовлення М. Драй-Хмари.

Матеріалом для дослідження слугували поетичні твори М. Драй-Хмари, опубліковані в книзі: Розстріляне відродження: антологія 1917–1933: Поезія – проза – драма – есей / Упорядкув., передм., післям. Ю. Лавріненка. – К.: Смолоскип, 2007. – 976 с. Окремі з цих поезій, за твердженням Ю. Лавріненка, “були в УРСР тільки написані, але ніколи там не друковані” [3, 11], тому й викликають науковий інтерес.

У межах статті неможливо схарактеризувати всі варті уваги синтаксичні особливості, тому ми зупинимось на тих, які, на нашу думку, найповніше виявляють індивідуальність синтаксису М. Драй-Хмари.

Поезії М. Драй-Хмари репрезентують різноманітну семантико-синтаксичну структуру складних речень. Як поліпредикативні одиниці складні речення виражають відносно закінчену думку і можуть самостійно бути контекстом, достатнім для виявлення експресивних властивостей структури.

Прості двоскладні непоширені речення автор вживає зрідка, однак вони не випадкові – починаючи або закінчуючи поезію, конденсують думку: *Стогнала ніч. Вже гострі глици / Проколювали більма дня, / І синьо-золоті грімниці / Дразнили відгульня-коня* (“Шехерезада”,

с. 275); *Померкло горяне горно. / Вдягає ніч жалобне рам'я. / О, хто це ранив утлу пам'ять? / День одгорів. Давно* (“Серпневий прохолонув вар...”, с. 275).

Натрапляємо в текстах поезій М. Драй-Хмари на вставлені конструкції. Вони виражають індивідуальне сприйняття автором дійсності; сприяють естетичному впливові на читача: *І сльози / (не мої – дубів померклих) / моє обличчя й руки кроплять* (“Ще губи кам'яні дахів високих...”, с. 273); *Передо мною відкриті всі дороги / (не обмину й мишачої нори) – / Пронесу в саквах своїх убогих / сіромахам на вихліб дари* (“Розлютувався лютий надаремно...”, с. 271–272).

Мові поезій М. Драй-Хмари властиві побудови, у яких дистантне розташування елементів підкреслює та виділяє їхнє змістове наповнення. Особливе розміщення слів, словосполук передає емоційність мовлення письменника: *Одцвітають півонії! Кров'ю / Забагрилась навколо земля, – / То владичиця смерть над любов'ю, / Над красою тріумф свій справля* (“Одцвітають півонії! Кров'ю...”, с. 268).

Зміна порядку слів підпорядкована певним правилам: використовуються не всі можливі розташування. Порядок слів відповідає актуальному членуванню речення і, отже, є стилістично нейтральним. Якщо такий порядок порушений, тобто при початковому розташуванні реми, її виділяє підсилювальний наголос. Експресивність виникає при цьому за принципом розбіжності між узувально і ситуативно позначеним. Пор.: *Серпневий прохолонув вар. / Напрявши гарусної пряжі, / мереже кучеряві мажі вечірнім золотом гаптар* (“Серпневий прохолонув вар...”, с. 274) – *Серпневий вар прохолонув. Гаптар, напрявши гарусної пряжі, вечірнім золотом мереже кучеряві мажі.*

Письменник звертається до таких типів переставлення елементів, які, на нашу думку, зумовлені саме стилістичною метою, а не правилами римування:

1. Інверсований порядок слів у межах предикативної синтагми “підмет+присудок”: *Чорно-сизе шатро / напинають вітри / і, як дика орда, / вже летять на Дніпро, / де реве чорторий, / де бунтує вода... / Грає грім молодий: / скоро буде гроза! / Закипіли огні / тут і там в даліні... / Грає грім молодий!* (“Перед грозою”, с. 279–281); *Під копитом тріщали ребра, / Впинались очі в образи, / А ти розпліскувала цебра / Передсвітанної грози* (“Шехерезада”, с. 275).

2. Експресивний словопорядок структур із обставинними членами типу “обставина+присудок+підмет”. Обставинні слова, винесені перед присудком, не тільки акцентуються самі, а й акцентують підмет, який при цьому виявляється в позиції після присудка: *Гринджолами / мовчазно / кожух проїхав* (“Ще губи кам'яні / дахів високих...”, с. 274); *Як в темряві усе завмерло! / Хруський на серці стигне лід, / і з неба падають, мов перли, / огненні сльози персеїд* (“Як в темряві усе завмерло!..”, с. 270).

З-поміж індивідуальних авторських художніх прийомів можна виокремити повтор. Використовуючи його, письменник долучає до тексту експресивну інформацію. Синтаксичний повтор відповідно до позиції його компонентів у поетичному мовленні М. Драй-Хмари має різновиди:

1) повторення однакових синтаксичних елементів на початку речень чи цілих абзаців (анафора):

*Я світ увесь сприймаю оком,
бо лінію і цвіт люблю,
бо рала промінні глибоко
урізались в мою ріллю* (“Я світ увесь сприймаю оком...”, с. 277);

2) фразовий повтор вичленованого компонента, який наголошує на певному аспекті думки (рефрен):

*Горять священні орифлями
революційної весни.
Ми ждем і вірим коло брами.
Горять священні орифлями,
і сонце в грудях і над нами,
і сонцем завітчались сні
Горять священні орифлями
революційної весни* (“Горять священні орифлями...”, с. 276).

Стилістичною домінантою поетичних текстів М. Драй-Хмари вважаємо багатосполучниковість (полісиндетон) – нагромадження сполучників між однорідними членами простого речення, між предикативними частинами складного речення, яке слугує для емоційного виділення кожного зі складників висловлення [6, 241]. Сполучник перед кожним однорідним членом речення виконує підсилювальну роль, сприяє логічному та інтонаційному наголошенню кожного члена однорідного ряду: *І гіркоту цієї муки / пили ми з повного відра і / мовчки поєднавши руки, / були як брат і як сестра* (“Я полюбив тебе на п'яту / голодну весну...”, с. 277); *Минуть роки, і кров зашерхне, / і висхне Збруч, мутна ріка – / і тільки пісня не померкне, / як*

гнів і ніж Кармелюка (“Прощання з Поділлям”, с. 274); *І знов обвугленими сірниками / На сірих мурах сірі дні значу, / і без кінця топчу тюремний камінь, / і туги напиваюь досхочу* (“І знов обвугленими сірниками...”, с. 281–282).

Динамізм мовлення письменника створюють незакінчені речення. Вони утворюють стилістичну фігуру – замовчування (апосіопезу), що полягає в емоційній обірваності речення, графічно позначеній трьома крапками [4, 358]. Особливу експресивність мають такі структури, перерваність яких зумовлена великою паузою всередині речення, коли далі висловлюється щось несподіване: *Вітер, вітер з хмарних кубків... / Став ковчег посеред гір, / і, як Ной, я жду голубки: / хочу вийти на простір!* (“Під блакиттю весняною...”, с. 271); *Ожило в душі незабутнє... / (Золотіє бань вінок) / І співає в далеке майбутнє / трамвайний дзвінок* (“Шехерезада”, с. 276).

Поєднанням зазначених стилістичних прийомів автор досягає особливої експресивності висловлення:

*Нехай брудною дергою
вкривається дорога,
нехай замість блакиті*

висне повсть, –

та вірте:

скоро, скоро

до нас веселик прилетить,

і ще послухаєм музик,

коли і в хаті найбільшій,

і в найубогішій квартилі,

і в кожному місці,

і в кожному серці

заквітнуть соняшні троянди... (“Ще губи кам’яні / дахів високих...”, с. 273)

Отже, інверсований порядок слів, синтаксичний повтор, багатосполучниковість збагачують поетичне мовлення М. Драй-Хмари, виявляють самобутність його ідіостилю.

Цікавим для подальшої роботи в цьому напрямку є компаративний аналіз синтаксису поетичного мовлення неокласиків, виявлення індивідуальних особливостей мовної картини світу кожного з них.

Список використаних джерел

1. Калетнік А.А. Лінгвістичний статус неологізмів у неокласичному тексті: дис... канд. наук: 10.02.01 / Калетнік Антоніна Андріївна. – К., 2008.
2. Кудряшова М.В. Поетичний словник українських неокласиків: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 “Українська мова” / М. В. Кудряшова. – Х., 2000. – 18 с.
3. Розстріляне відродження: антологія 1917–1933: Поезія – проза – драма – есей / Упорядкув., передм., післям. Ю. Лавріненка. – К.: Смолоскип, 2007. – 976 с.
4. Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови / Пономарів О.Д. – 3-тє вид., перероб. і доп. – Тернопіль: Навчальна книга–Богдан, 2000. – 248 с.
5. Ставицька Л.О. Естетика слова в українській поезії 10–30 рр. ХХ ст. / Ставицька Л.О. – К.: Правда Ярославичів, 2000. – 154 с.
6. Сучасна українська літературна мова. Стилістика / за ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1973. – 588 с.
7. Шевельов Ю. Легенда про український неоклясицизм / Шевельов Юрій // Шевельов Ю. Вибрані праці: у 2 кн. / [упоряд. І. Дзюба]. – К.: Видавн. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – Кн. II. Літературознавство. – С. 393–447.

Анотація. У статті розглядаються особливості поетичного синтаксису М. Драй-Хмари. Встановлено, що інверсований порядок слів, синтаксичний повтор, багатосполучниковість підпорядковані настанові письменника, виявляють самобутність його ідіостилю.

Ключові слова: ідіостиль, багатосполучниковість, інверсований порядок слів, синтаксичний повтор.

Summary. The features of poetic syntax of Mikhailo Drai-Khmara are considered in the article. It is noted that inverted word order, syntactic repetition and conjunctions promote the realization of creative conception of the author.

Keywords: idiostyle, inverted word order, syntactic repetition.